

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2020, 4(3): 3064-3081.

DOI: [10.26677/TR1010.2020.526](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.526)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

KAVRAMSAL MAKALE

Kelebek Gözlemciliği ve Türkiye'nin Kelebek Turizm Potansiyeli

Dr. Öğr. Üyesi Volkan GENÇ, Batman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Batman, e-posta: volkangnc@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5887-0568>

Dr. Öğr. Üyesi Erdem SEVEN, Batman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Batman, e-posta: erdem_seven@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7587-5341>

Öz

Kelebek gözlemciliği, son yıllarda önemli bir yaban hayatı gözlemciliği ve özel ilgi turizm faaliyetidir. Türkiye, kelebek türleri bakımından zengin bir faunaya sahiptir ve birçok endemik türe ev sahipliği yapmaktadır ancak Türkiye'deki kelebek gözlemciliği ile turizm arasındaki bağ ile ilgili araştırma literatürünün kapsamlı bir incelemesi henüz tamamlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de kelebek gözlemciliğinin turizm potansiyelini ele alarak, Türkiye'nin alternatif turizm faaliyetleri açısından bir turizm türünün daha olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla, literatür taraması ile kelebek gözlemciliği alanındaki gelişmeler ve Türkiye'nin kelebek çeşitliliği araştırılmıştır. Bu çalışmada, keleklerin de diğer yaban hayatı turizm değerleri gibi destinasyon gelişiminde ve çeşitlendirilmesinde önemli bir potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, önemli kelebek alanlarının belirlenmesi ve rehber eşliğinde turlar düzenlenmesi ile kırsal kalkınmaya da katkıda bulunulabilir. Ayrıca, doğal alanlarda kalabalık kitlelerden uzak, küçük gruplarla yapılan kelebek gözlemciliği ve fotoğrafçılığı gibi doğa temelli alternatif turizm çeşitlerinin daha popüler hale geleceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kelebek Gözlemciliği, Yaban Hayatı Gözlemciliği, Kelebek Turizmi, Kelebek, Lepidoptera, Türkiye.

Makale Gönderme Tarihi: 13.04.2020

Makale Kabul Tarihi: 05.07.2020

Önerilen Atıf:

Genç, V. ve Seven, E. (2020). Kelebek Gözlemciliği ve Türkiye'nin Kelebek Turizm Potansiyeli, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 3064-3081.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Journal of Turkish Tourism Research

2020, 4(3): 3064-3081.

DOI: [10.26677/TR1010.2020.526](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.526)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>

CONCEPTUAL PAPER

Butterfly Watching and Turkey's Butterflies Tourism Potential

Assistant Prof. Dr. Volkan GENÇ, Batman University, School of Tourism and Hotel Management, Batman, e-mail: volkangnc@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5887-0568>

Assistant Prof. Dr. Erdem SEVEN, Batman University, School of Tourism and Hotel Management, Batman, e-mail: erdem_seven@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7587-5341>

Abstract

Butterfly watching is an important wildlife watching and special interest tourism activity in recent years. Turkey has a rich fauna in butterfly species and host to the many endemic species but a comprehensive review of the literature research about the ties between the butterfly watching and tourism interests in Turkey is not yet complete. The purpose of this study is to reveal that there is another tourism type in point of alternative tourism activities of Turkey by considering the tourism potential of butterfly watching in Turkey. For this purpose, developments in butterfly watching and Turkey's butterfly diversity are investigated by literature review. In this research, it has been determined that butterflies also have an important potential in destination development and diversification such as other wildlife tourism values. However, it can also be contributed to rural development by determining important butterfly areas and organizing guided tours. Also, it is thought that nature-based alternative tourism types, away from crowded masses and made with small groups in natural areas such as butterfly watching and photography, will become more popular.

Keywords: Butterfly Watching, Wildlife Watching, Butterflies Tourism, Butterfly, Lepidoptera, Turkey

Received: 13.04.2020

Accepted: 05.07.2020

Suggested Citation:

Genç, V. and Seven, E. (2020). Butterfly Watching and Turkey's Butterflies Tourism Potential, *Journal of Turkish Tourism Research*, 4(3): 3064-3081.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Postmodern dünyada turistik deneyim, sadece dönüşümü ve tüketimi amaçlamamaktadır. Bunun yanı sıra bu dönemdeki turistik faaliyetlerde, üretimle uyumlu bir düzeye ve değere yükseltilmesi amaçlanmıştır. Tüketime giderek öznel imaj, fiziksel ve zihinsel varlık üreten bir değer yaratma aktivitesi olarak bakılmaya başlanmıştır (Urry, 2009: 32). Doğa, bu aktiviteyi sağlayan en temel unsurlardan ve değerlerden biri olarak görülmektedir (Fennell, 2015: 3-4). Değer; sosyal ilişkiler, duygusal deneyimler ve özellikle materyalliğin karşıtlığı olarak estetik, sembolik ve deneyimsel temalardan oluşan yaşamın tüm yönlerini içermektedir (Uygun, 2015: 15-17). Mutluluk ve heyecan getiren deneyimler de günümüzde tüketim değerleri sayılmaya başlanmıştır. Araştırmalarda turistik deneyim, boş zaman aktiviteleri, estetik, sembolik anlamlar, değişiklik arama, hedonik tepki, hayal etme, yaratıcılık, duyumsamalar gibi deneyimsel bakış açısı unsurları ele alınmıştır (Odabaşı, 2004: 87). Bu deneyim unsurları, turist paradigmasında farklı turistik ihtiyaçlar doğurmuş ve bunlar özel ilgi olarak adlandırılmıştır (Trauer, 2006). Özel ilgi turizmi kapsamında ortaya çıkan turistik deneyimlerin biri yaban hayatı gözlemciliğidir.

Yaban hayatı gözlemciliği, önemli bir küresel faaliyettir ve dünyanın geniş doğa temelli turizm endüstrisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dahası birçok durumda, yaban hayat gözlemciliği, yaban hayatı tüketmeden ve metalaştırmadan, çevresel olarak olumlu bir kullanım şeklinde nitelendirilen sürdürülebilir bir kalkınma aracı olarak görülmektedir (Belicia ve Islam, 2018). Yaban hayatı turizminin küresel ekonomik etkisine ait somut veriler olmasa da yüksek düzeyde katılımlı ve kazançlı bir endüstri olduğu değerlendirilmektedir. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) 2014 yılı verilerine göre, 14 Afrika ülkesinin korunan alanları ziyaret eden turistlerden en az 168 milyon dolar gelir elde ettiği tespit edilmiştir. Aynı verilere göre yaban hayatı gözlemciliğine yönelik yılda yaklaşık 12 milyon seyahat gerçekleşmiştir ve her yıl bu veri %10 oranında artmaktadır (UNWTO, 2015). Yaban hayatı turizmi gelişmekte olan ülkelerde de önemli bir rol oynamaktadır. 2030 yılında, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası turist varışlarının toplam pazar payının %57'sini oluşturması beklenmektedir (Belicia ve Islam, 2018). Gelişmekte olan ülkeler dünyanın biyolojik çeşitliliğinin çoğunu barındırmaktadır ve doğaya dayalı turizm, bu ülkelerde daha da artmaya başlamıştır (Belicia ve Islam, 2018). Kelebek gözlemciliği de dünyada hızla yükselen ve önemli bir vahşi yaşam ve özel ilgi turizmi aktivitesidir.

Dünyada gözlemlenen bazı hayvan türlerinin daha çok insan gibi algılanan veya insan benzeri özelliklere sahip olduğu düşünülen hayvanlar olduğu konusunda genel bir fikir birliği olmasına rağmen (Arluke ve Sanders, 1996: 10; Woods, 2000), özellikle kuşların (örneğin ötücü kuşlar, yırtıcı kuşlar), sürüngenlerin (örneğin kaplumbağalar) ve balık türlerinin (örneğin köpek balığı) (Kellert 1996) daha çok gözlemlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca arı, uğur böceği ve kelebek gibi bazı böceklerin de estetik değeri olmasından dolayı gözlemlendiği bilinmektedir (Lemelin, 2007). Özellikle kelekler, parlak ve görkemli renkleri, yaşam sürelerinin kısa olması, gündüz aktif olmaları, uçabilme kabiliyetleri, zararsız olmaları ve genellikle huzur ve uyumu temsil etmeleri bakımından insanlar tarafından sevilen nadir böcekler arasındadır (Lemelin, 2013). Dolayısıyla yaban hayatı gözlemciliğinde, estetik önemli bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Keleklerin de dünyada estetik açıdan en güzel olarak nitelendirilen hayvanlardan biri olduğu düşünülmektedir.

Kelebek toplama ve görüntüleme, en eski ve en köklü rekreasyon faaliyetlerinden biri olduğundan, keleklerin rekreasyon ve turizmdeki rolü de tartışılmaktadır (Kaufman, 2003; Quinn ve Klym, 2009: 4). Kelekler en iyi bilinen böcek gruplarından birini oluşturur ve türleşme, topluluk ekolojisi, biyocoğrafya, iklim değişikliği ve böcek-bitki etkileşimlerini incelemek için önemli modeller haline gelmiştir. Dünyada yaklaşık 19.000'e yakın kelebek türü tanımlanmıştır (Van Nieukerken, Kaila, Kitching, Kristensen, Lees, Minet, Mitter, Mutanen,

Regier ve Simonsen, 2011). İngiltere ve İrlanda'da 60, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada'nın tamamında 850 ve Avrupa'nın tamamında ise 500 civarında kelebek türü bulunmaktadır (Karsholt ve Razowski, 1996; Tolman ve Lewington, 2008; Tshikolovets, 2011; Newland, Still, Swash ve Tomlinson, 2015; Wiemers, Balletto, Dincă, Fric, Lamas, Lukhtanov, Munguira, van Swaay, Vila, Vliegthart, Wahlberg ve Verovnik 2018; Pelham, 2020). Dünyanın biyolojik çeşitliliğinin değerli noktalarından biri olan Türkiye, önemli biyocoğrafik bölgelerin arasında bulunması, iklimsel çeşitliliği ve bitki örtüsü ile birçok endemik türle birlikte son derece zengin habitatlar ve türler barındırmaktadır. Türkiye'de 413 kelebek türü bilinmektedir (Hesselbarth, von Oorschot ve Wagener, 1995; Koçak ve Kemal, 2018; John, Başbay ve Seven, 2018; John, Başbay, Seven ve Kaymaz, 2020). Türkiye 45'i endemik, 21'i ise çoğunluğu Türkiye sınırları içinde olan endemiğe yakın kelebek türüne ev sahipliği yapmaktadır (Koçak ve Seven, 1998; Karaçetin ve Welch, 2011). Bununla birlikte Türkiye'de, bu önemli ekolojik çoğunluğun yaban hayatı yöneticileri, politika yapımcılar ve turizm planlayıcıları tarafından göz ardı edildiği görülmektedir.

Türkiye'de kelebek ile ilgili önceki çalışmalar (Karaçetin, Welch, Turak, Balkız ve Welch, 2011; Çelik ve Topsakal, 2017; Çelik, 2018) bir farkındalık yaratsa da bu alanın daha da geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Çelik ve Topsakal (2017) Türkiye'de kelebek gözlemciliği ile ilgili çalışmalarında Karaçetin vd. (2011)'nin hazırlanmış oldukları öncelikli kelebek alan indeksini kullanmışlardır. Ayrıca "kelebek gözlemciliğinde dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?" sorusunun da araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye yaban hayatı kaynakları bakımından zengindir ancak Türkiye'deki yaban hayatı ve turizm arasındaki bağ ile ilgili araştırma literatürünün kapsamlı bir incelemesi tamamlanmamıştır. Bu çalışma, Türkiye'de kelebek turizm potansiyelini ele alarak Türkiye'nin alternatif turizm faaliyetleri açısından bir türü olduğunu ortaya koymaktadır.

KELEBEK GÖZLEMCİLİĞİ

Kelebek gözlemciliği, bir orman veya doğa yürüyüşünde profesyonel ve amatör kişiler tarafından kelebeklerin güzel renklerinin fotoğraflanması olarak tanımlanmaktadır ve kelebekleri yaşam alanlarında izleme ve tanımlama faaliyetlerini kapsamaktadır. Kelebek gözlemciliği, dünyada hızla yükselen önemli bir yaban hayatı gözleme turizmi aktivitesidir. İngilizcede kelebek gözlemciliği farklı isimler (butterfly watching; butterfly viewing; butterflying; butterfly tourism) ile adlandırılmaktadır (Lemelin, 2007; Gonzalez, Pinto, Sousa, Oliveira ve Oliveira, 2017; Çelik ve Topsakal, 2017). Bazı hayvan türleri bir tehditle karşılaştıklarında hızlıdır ve hemen kaçmaya programlanmışlardır (örneğin serçe, kumru). Bazıları ise daha yavaştır ve tehdit karşısında gerekli oluncaya kadar kaçmazlar (Diamond, 2018: 201). Kelebekler pek çok hayvan ile kıyaslandığında gözlemlenmesi ve fotoğraflanması daha kolay, diğerlerine göre daha güzel, renkli ve çekici böceklerdir. Kelebekler, kanatlarındaki pulların renk yelpazesinin çok geniş olması ve doğanın birçok rengini barındırması nedeniyle her zaman dikkat çeken canlılar olmuşlardır (Şekil 1). Bunlar aynı zamanda tozlaşmada önemli görev almaktadırlar (Choudhury, Kakati, Ghosh, Singha ve Kalitas, 2019) ve doğanın kalitesini de sergilemektedirler.

Şekil 1. Türkiye’deki Bazı Kelebek Türleri, a. Cengaver (*Argynnis paphia*), b. Çokgözlü Mavi (*Polyommatus icarus*), c. Turuncusüslü (*Anthocharis cardamines*), d. Erik Kırlangıçkuyruğu (*Iphiclides podalirius*), Fotoğraflar: E. Seven

Omurgasız hayvanlar, dünya faunasının yaklaşık %90’ını temsil etmektedir (New, 1997). Omurgasızlar içerisinde de birey ve tür sayısı açısından en büyük grubu böcekler oluşturmaktadır. Kelebekler, böcekler (insecta) sınıfının pulkanatlılar (Lepidoptera) takımına ait hayvanlardır. Yaygın türlerle birlikte sadece belirli bölge veya alanları tercih eden (endemik) türleri de bulunmaktadır. Kelebekler bitki açısından seçici olduklarından yumurtalar uygun besin bitkisinin üzerine veya yakın bir alana bırakılmaktadır. Ergin kelebekler ise tipik olarak çiçeklerin nektarı ile beslenmektedir. Kelebekler tam başkalaşım geçiren canlılardır ve bunu yumurta, tırtıl (larva), pupa (koza) ve kelebek olmak üzere dört safhada gerçekleştirirler (Gullan ve Cranston, 2012) (Şekil 2). Bu gizemli ve büyüleyici yaşam döngüleri de dikkat çeken özellikleri arasındadır.

Şekil 2. Alıçbeyazı (*Aporia crataegi*) kelebeğinin yaşam döngüsüne ait aşamalar, a. Tırtıl (Larva), b. Pupa, c. Ergin birey, Fotoğraflar: E. Seven

Kuş gözlemciliği 1930'lerden beri aktif olarak artmasına rağmen, kelebek gözlemciliği günümüzde neredeyse kuş gözlemciliği kadar dikkat çekmektedir (Gonzalez vd., 2017). Kelebek gözlemciliği gittikçe popülerleşen bir turizm aktivitesi olmaktadır. Biyologlar doğanın güzelliğine, zarafetine ve değerine her zaman hayran kalmışlardır. Günümüzde kelebek gözlemciliğinin artışında bazı faktörler etkili olmuştur. Bunlardan biri kelebek gözlemciliğinin hali hazırdaki kuş gözlemciliği endüstrisinin deneyimlerinden faydalanmasıdır (Lemelin, 2007). Diğerleri yakın odaklı dürbünlerin geliştirilmesidir. Yakın odaklı dürbünler, doğal ortamlarındaki canlıları yakından gözleme yeteneği kazandırarak kelekleri yakından ve uzaktan görüntüleme fırsatı sunmuştur (Quinn ve Klym, 2009: 8). Kelebek gözlemciliği ile ilgili 'teşhis katalogları' ile birlikte bu deneyime olan ilginin yanında kelekler hakkında bilgi de artmaktadır (Glassberg, 1993). Keleklerin çok farklı türleri bulunmakla birlikte bazı türleri birbirine çok benzemektedir (örneğin Lycaenidae türleri) ve ayırt edilmelerinde teşhis kataloglarının önemli olduğu görülmektedir. Bunun dışında, amatör fotoğrafçılık ile ilgilenen kişiler kelebek fotoğrafçılığı üzerine de internet siteleri kurarak deneyimlerini paylaştıkları sosyal gruplar oluşturmaya başlamışlardır. Bu gruplar kelebek gözlemciliği ile ilgili bilgilerini, deneyimlerini, kelebek türlerini, gittikleri güzergahları, haberleri ve etkinlikleri paylaştıkları dernek, sosyal medya sayfaları, bloglar ve kulüpler kurmuşlardır ve günümüzde bunların sayısı daha da artmaktadır (Miller ve Washington, 2009; Çelik ve Topsakal, 2017).

Yaban hayatı gözlemciliğinde temel unsur, yaban hayatının korunmasıdır. Habitatların tahrip edilmesi, yaban hayatı gözlemcilerinin ve koruyucularının başlıca endişesidir ve kelebek gözlemciliği için de bu durum bir istisna değildir. Yaban hayatını korumadan/koruyamadan yürütülen turizm faaliyetleri, kaynağın kısa süreli tüketim ve metalaşması olacaktır ve bu durumun modern sürdürülebilir bir toplumda hiçbir rolü bulunmamaktadır. Ancak böyle bir korumanın pek çok boyutu bulunmaktadır ve tüm ülkeler için bu durum bir zorluktur. Tüm ülkelerde yaban hayatını izlemek ve bu turizmin gelişmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamak için birçok paydaş vardır. Hükümetler, uygun koruma ve kaynaklarının sağlanmasında özel, genellikle merkezi rollere sahipken, diğer paydaşlar da çok önemlidir. Habitat yöneticileri (korunan alan yöneticileri, özel toprak sahipleri, koruma STK'ları, geleneksel sahipler) sonuçlar konusunda yüksek sorumluluğa sahiptirler. Topluluklar, yaban hayatı izleme girişimleri için politik, finansal ve entelektüel destek sunabilir. Turistler finansal ve politik başarı için kritik

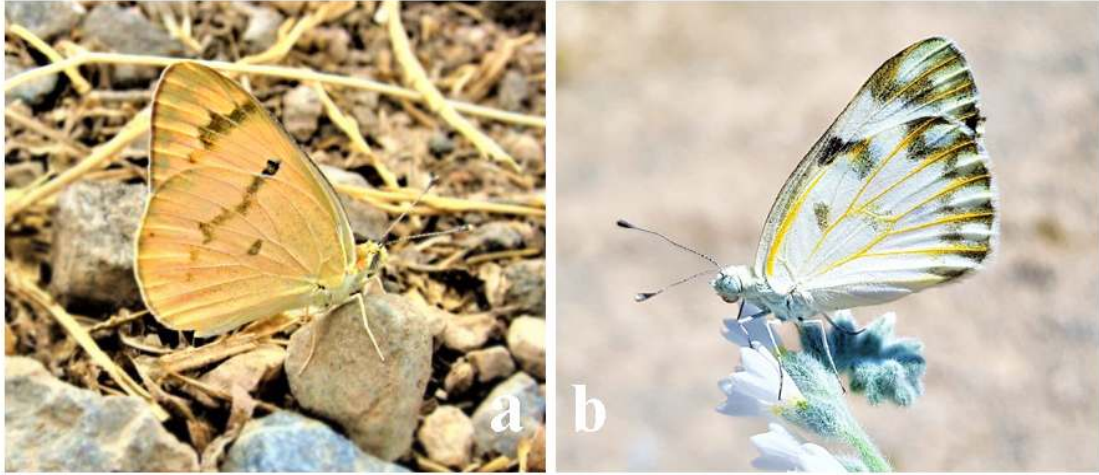
öneme sahiptir ve uygun şekilde yönetilip beslenebilmesi (özellikle yorum yoluyla) için tur operatörleri planlama ve yönetimin bir parçası olmalıdır (Gonzalez vd., 2017). Eagles, McCool ve Haynes, (2002), korumalı alanlarda turizmin planlanması ve yönetimi yönergelerinde, hükümetlerin bir dizi kritik alanda iyileştirmeler yapmaları gerektiği sonucuna varmıştır. Bunlar, uygulama için yeterli kaynaklara sahip etkili mevzuatın desteklenmesi, korunan alanlarda ulusal politikaların oluşturulması, turizmin yönetimi ve her korunan alan için bir yönetim planının geliştirilmesini içermektedir.

KELEBEK GÖZLEMCİLİĞİ TURİZMİ

Flora-fauna zenginliği, estetik ve doğal güzellik, su kaynakları, aktif ve pasif rekreasyon fırsatları ile doğanın turizm açısından pek çok potansiyeli bulunmaktadır. Bunlar literatürde, doğa temelli turizm veya ekoturizm olarak adlandırılmaktadır (Fennell, 2015: 17). Botanik turizmi, dağ turizmi, foto safari, vahşi yaşam gözlemi, mağara turizmi, macera turizmi, tekne gezisi ve doğa yürüyüşü ekoturizme örnek olarak verilebilir. Bunlar aynı zamanda, turistler için özel ilgi turizm faaliyetleri ve destinasyonlar için de önemli alternatif turizm unsurlarıdır. Kelebek gözlemciliği doğa içerisinde yapılması gereken bir turizm türü olmasından ötürü (Çelik ve Topsakal, 2017), hayvanların doğal yaşamına etki etmemek amacıyla özellikle küçük gruplar ve bağımsız gezginler için uygun bir turizm aktivitesidir.

İnsanlar genellikle yaban hayatını gözlemleyerek son derece yoğun ve derin kişisel deneyimler yaşamaktadır ve bunlar, insanların yaşamları üzerinde etkiler yaratmaktadır (Valentine ve Birtles, 2004). Günümüz postmodern dünyasında, yaban hayatın gözlemlenmesinde turistik deneyim, rekreasyon ve eğlence faaliyetlerinde böceklerin rolleri olduğu görülmektedir. Bu böcek türleri içerisindeki kelebekler Avrupa, ABD ve Asya'da turizm faaliyetleri içerisinde yer almaktadır (Laurent, 2000); pek çok insan da milli parklar ve vahşi doğada kelebekleri gözlemlemek için seyahat etmektedir (Gonzalez vd., 2017). Dünyada değişen tatil anlayışı (kitle turizminden özel ilgi turizme eksen kayması) ve yaşanan bazı gelişmeler (Korona virüsü, yoğun kentleşme vb.) doğa temelli turizm faaliyetlerine olan ilgiyi artırmaktadır. Özellikle, doğa temelli turizm ve özel ilgi turizmindeki artış ve son zamanlarda yaygın "kuş gözlemciliği" ve "diğer yaban hayatı" tatillerinin (safari vb.) yanı sıra kelebek gözlemciliğinde de artış yaşanmıştır (Lemelin, 2007).

Kelebek gözlemciliği turizmi, türlerin doğal ortamlarında veya uygun koşullarının oluşturulduğu yapay bahçelerde yapılır. Dünyada birçok ülkede kelebek bahçeleri bulunmakla birlikte özellikle ABD ve Avrupa da bilinmektedir. Türkiye de ise Konya ilinde "Konya Tropikal Kelebek Bahçesi" bulunmaktadır. Özellikle çekici renkteki türlerin yetiştirildiği bu bahçeler, turizm açısından alternatif seçenekler oluşturmaktadır. Kelebek bahçeleri, barındırdıkları türlerin yaşam döngülerinin izlenilmesi ve keşfedilmesine de ortam oluşturur. Doğal ortamlardaki kelebek gözlemciliği ise belirli alanlardaki kelebek türlerinin uzun bir zaman periyodunda, türlerin uçuş dönemleri ve güzergâhlarının iyi çalışılmasıyla ortaya konulabilir. Kelebeklerin doğal ortamdaki gözlemciliğiyle ilgili çok az sayıda araştırma bulunmaktadır (Kurnianto, Wafa, Alifianto ve Kurniawan, 2016). Bununla birlikte kelebek göçlerini izlemek için birçok kelebek meraklısı, seyahat etmeye başlamıştır (Miller ve Washington, 2009). Özellikle ABD ve Kanada'dan Meksika'ya yaklaşık 4 bin kilometre yol kat ederek ulaşmaya çalışan Kral Kelebekleri (*Danaus plexippus*) en dikkat çeken kelebek türlerinden biridir. Türkiye'de de Mezopotamya Kolotisi (*Colotis fausta*) ve Siirt Benekli meleği (*Pontia glauconome*) (Şekil 3) gibi bazı göç eden türler tespit edilmiştir (Kemal, Koçak ve Seven, 2010; John vd., 2018; 2020). Göç eden kelebek türlerinin, göç yollarının belirlenmesi zaman ve emek isteyen bir iş olmasına karşın, bu türlerin merak uyandırdığı ve ilgi çektikleri bilinmektedir.

Şekil 3. Türkiye’deki Bazı Göçmen Kelebek Türleri, sol. Mezopotamya Kolotisi (*Colotis fausta*); sağ. Siirt Beneklimeleği (*Pontia glaucanome*); Batman, Batı Raman, 570 m, 03.09.2018, Fotoğraflar: E. Seven

Kelebek gözlemciliği Avrupa ve ABD başta olmak üzere yurt dışında oldukça yaygın bir aktivitedir (Surat, Yılmaz ve Surat, 2015). Örneğin, Avrupa’daki tüm kelebek türlerinin %33’üne ev sahipliği yapan Portekiz’in, özellikle kuzey kesimi çok sayıda endemik türü barındırır. Portekiz’in kuzeydoğu bölgesindeki beş turizm parkurunda kelebek türlerinin envanteri ve buna yönelik turizm rotaları oluşturulmuştur (Gonzalez vd., 2017). Yine, ABD’nin Arizona Eyaleti’nde 325, New Mexico’da 300, Kaliforniya’da 250 ve Florida da 200 tür gözlemlenmiştir. Her yıl Teksas Eyaleti’nde kelebek festivali düzenlenmektedir. Teksas’ta 442’den fazla kelebek türü belirlenen bir rota içerisinde gözlemlenebilmektedir. Ayrıca kişi başı 375 dolar alınan bu gezilerde farklı etkinlikler de yapılabilmektedir (www.texasbutterflyfestival.com).

Kelebek gözlemciliği ile ilgili literatür incelendiğinde, çalışmaların son beş yılda yoğunluk kazandığı görülmektedir. Lemelin ve Lopez (2019), Meksika’daki Kral Kelebekleri’nin (*Danaus plexippus*) gözlemlenmesinde ziyaretçi yönetim unsurları ile ilgili etnografik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, destinasyonda var olan kelebekler hakkında turistlere yeterli bilgi verilmediği tespit edilmiştir. Kelebeklerin korunması ve yerel istihdamın geliştirilmesine yönelik bölgede yeterli önlem alınmadığı da araştırmacılar tarafından gözlemlenmiştir. Bu araştırma sonucunda, turistlerin bölgede hangi davranışlarının doğru olup olmadığına yönelik bilgi levhalarının da eksik olduğu; ayrıca ormanlık alan stratejilerinin geliştirilmesi, yürüyüş-at parkurları ve erozyonu önlemek için birtakım önlemlerin alınması gerektiği ortaya konulmuştur. Kelebek gözlemciliği ile ilgili başka bir çalışmada, Choudhury vd. (2019), Kuzey-Doğu Hindistan’da 962 kelebek türünü tespit etmiştir ve bu kelebeklerin varlığının, doğa turizmini artıracığı ve orman kenarındaki köylülere alternatif bir geçim kaynağı sağlayacağı belirtilmiştir. Gonzalez vd. (2017), ise Kuzeydoğu Portekiz’de beş turist parkurunda kelebek türlerini belirlemek üzere bir çalışma yürütmüş ve toplamda 522 kelebek tespit etmiştir. Kurnianto vd. (2016), “Endonezya’da Turizm Çeşitlendirilmesinde Kelebeklerin Potansiyeli” adlı çalışmalarında; Endonezya’nın Çoban Rais Şelalesi’nde 107 kelebek türü tespit etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre kelebek gözlemciliğinde, kelebek tür sayısı, parkur ve ziyaretçi deneyim unsurlarının önemli olduğu söylenebilir.

Günümüzde belirli peyzaj değişiklikleri ile kelebeklerin yaşadığı ve fotoğraflandığı bahçeler de oluşturulmaktadır (Mitchell ve Lasswell, 2005). Örneğin, Kuzey Amerika Kelebekler Birliği (NABA), muhteşem kelebek çeşitliliği içeren ve dünyanın önde gelen kelebek bahçesi olarak bilinen “NABA Uluslararası Kelebek Parkı”nu kurmuştur (www.naba.org). Ayrıca, nadir

bulunan, endemik kelebek türlerini görmek isteyen ve gelir düzeyi yüksek olan koleksiyoncular için düzenlenen keşif gezileri de yaygındır (New, 1997). Güney Afrika'da nadir ve tehdit altındaki Karkloof Mavisi (*Orachrysops Ariadne*) kelebeği, turizm stratejileri için önemli bir türdür. Özellikle, bu kelebek türü önemli bir turizm çekim unsuru olmasının yanında koruma altındadır (Samways, 2005). Bu bağlamda, kelebekler turizm için çok önemli bir turist çekim alanı oluşturmaktadır.

KELEBEK GÖZLEMCİLİĞİNİN ÖNEMİ

Kelebekler diğer yaban hayatı turizm değerleri gibi önemli çekim potansiyeline sahiptir. Kelebek gözlemciliği destinasyondaki turistik ürünlerin çeşitlendirilmesinde ve turistlerin deneyimlerinin artırılmasında önemli bir aktör olarak görülebilir. Kelebek gözlem noktalarında fazla altyapı ve üstyapı gereksinimi yoktur (Çelik ve Topsakal, 2017). Bu bölgelerde bir yapılanma olması, ortamdaki değişikliklere karşı (özellikle larva besin bitkileri konusunda) çok hassas ve çevresel kalitenin iyi göstergeleri olan (Sparrow, Sisk, Ehrlich ve Muray, 1994) kelebek türlerinin doğal dengelerini bozacaktır.

Kelebek türleri ekosistem bozulmasına duyarlıdır ve bu bağlamda, habitat kalitesinin göstergesi olarak kullanılmaya uygundur. Dünyada kelebek türleri sayısında ciddi bir azalma söz konusudur. Hindistan'da yapılan bir araştırmada tespit edilen 32 tür arasındaki 3 tür, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından Kırmızı Veri Kitabı'nda kritik tehlikede listelenmektedir (Choudhury vd., 2019). Avrupa'daki toplam kelebek türü sayısının yaklaşık üçte biri azalmakta ve %10'u yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Van Swaay, Collins, Dusej, Maes, Munguira, Rakosy, Ryrholm, Sasic, Settele, Sasic, Settele, Thomas, Verovnik, Verstrael, Warren, Wiemers ve Wynhoff, 2012). Dünyada bu azalışta; habitat tahribatı, iklim değişikliği, yangın, böcek ve yabancı ot ilaçlarının kullanımı, yanlış tarımsal uygulamalar ve ticaret için yasa dışı toplamalar gibi antropojenik (insan kökenli) faktörler bulunmaktadır. Bu etmenler birçok kelebek türünü etkilemiş ve bazı türlerin nadir görülen veya nesli tükenmek üzere olan türler kategorisine geçmesine neden olmuştur (Koh, 2007; Pang, Sayok ve Jenang, 2016). Bununla birlikte, bu düşüş sadece biyoçeşitlilik konusunda değil, ekosistem dengesi üzerinde de ciddi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. IUCN'e göre 2019 yılı itibari ile dünyada 30 bin hayvan türünün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu tespit edilmiştir (IUCN 2020). Kelebek türleri, habitat ve iklim değişikliklerine daha hassas ve duyarlı oldukları için çevre sağlığının göstergeleri olarak kullanılır ve bu nedenle, türlerin zenginliğinin ve belirli alanlardaki türlerin bolluğunun, habitat kalitesinde ve ekosisteme katkıları konusunda doğrudan etkileri olmaktadır (Pang vd., 2016; Gonzalez vd., 2017).

Kelebekler, böcek kontrolü, embriyoloji, taklit, evrim, genetik, nüfus dinamikleri ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi çeşitli araştırma alanlarında uygulanmış bir grup "model" organizma olarak kabul edilmektedir (Pang vd., 2016). Aslında, kelebekler çok değerli (ekolojik, ekonomik, eğitimsel ve bilimsel) organizmalar grubudur. Örneğin, arılar tarafından polenleri taşınamayan birkaç çiçek türünün (örneğin Kahkaha çiçeği ve Petunya bitkisinin) tozlayıcılarıdır ve kelebeklerin kaybolması, bu çiçek türlerinin üreme başarısını tehlikeye atabilir. Ayrıca, diğer birçok böcek grubu gibi kelebekler de avcı türler için önemli bir besin kaynağıdır. Kelebekler, diğer canlılarla kıyaslandığında çekici görünüşleri ve ilginç yaşam döngüleri nedeniyle ekoturizm için popüler bir grubu oluşturur (Gross, 2014). Bu bağlamda, kelebek gözlemciliği doğanın sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir ve sürdürülebilir turizm açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Kelebek gözlemcilerinin turist tipolojisi incelendiğinde, özellikle eğitim ve gelir seviyesi yüksek turistlerin ilgisini çektiği görülmektedir (Lemelin, 2007). Kosta Rika ve Tayvan'da sunulan

kelebek turizmi fırsatları sezonluk yılda yaklaşık 500 bin kelebek gözlemciliği turistini çekmektedir (Samways, 2005). ABD Balık ve Yaban Hayatı Servisi (USFWS), 2001 yılında ABD’de 15 bin turist üzerinde doğal yaban hayatını gözleme üzerine yapmış oldukları çalışmada, turistlerin harcama seviyelerinin diğer turizm faaliyetleri ile kıyaslandığında çok yüksek olduğunu tespit etmiştir (Caudill, 2003). Turistlerin genel olarak yüksek teknik ekipman kullandıklarını ve bu turistlerin tek başına kameralara ve diğer fotoğraf ekipmanlarına yaklaşık olarak 2,6 milyar dolar; dürbün ve hayvanları tespit ekipmanına 507 milyon dolar harcadıkları belirlenmiştir. 2001’de 66 milyondan fazla yetişkin; vahşi yaşamı beslemeye, gözlemlemeye ve fotoğraflamaya katılmış ve önceki bir çalışmaya göre 38,4 milyar dolar fazla harcamışlardır (Caudhill ve Laughland, 1998). Caudill (2003), kırsal alanların her yıl binlerce yaban hayatı gözlemcisini çekerek milyonlarca dolarlık bir değer oluşturduklarını belirlemiştir. ABD’de yaban hayatı izleme harcamaları, 2001 yılında toplam 95,8 milyar dolardır (Caudill, 2003; Valentine ve Birtles, 2004). Veriler incelendiğinde yaban hayatı gözlemciliğinin turizm gelirleri açısından çok önemli bir payı olduğu görülmektedir.

Günümüzde doğal kelebek alanlarının dışında kelebek gözlemciliği için “kelebek bahçeleri” ve “kelebek çiftlikleri” kurulmuştur (Çelik ve Topsakal, 2017). Bu bahçelerde kelebeklerin yaşaması için belirli çiçekler ve besin bitkileri de yetiştirilmektedir (Miller ve Washington, 2009). Özellikle kelebek türü açısından yatırım yapan destinasyonlarda kurulan kelebek seraları, pek çok turist ilgisini çekmektedir. Bu seralar, birer müze rolü üstlenerek turistlerden giriş ücreti alınarak onların gezip öğrenmesi ve fotoğraf çekebilmesine imkân tanımaktadır (Çelik ve Topsakal, 2017). Örneğin, Türkiye’nin ilk “kelebek bahçesi” Konya’da 2015 yılında hizmete açılmıştır. Ancak Türkiye’nin iklimsel avantajı ve bitki çeşitliliği değerlendirildiğinde kelebek turizminden yeterince pay almadığı görülmektedir.

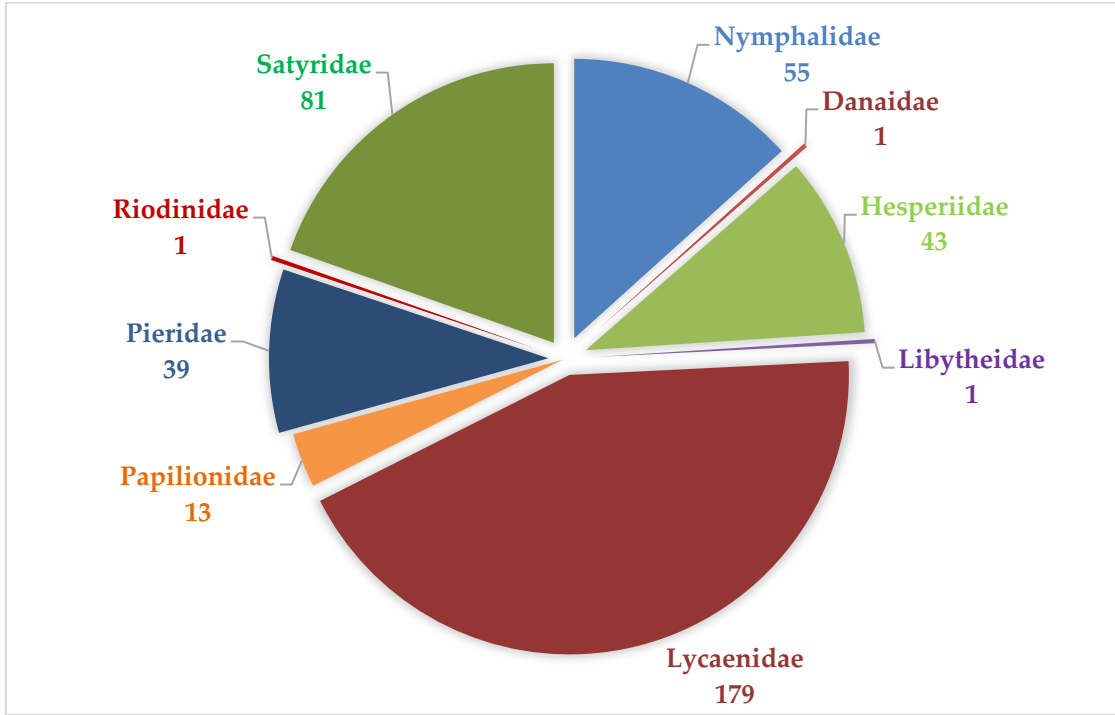
TÜRKİYE’NİN KELEBEK GÖZLEMCİLİĞİ POTANSİYELİ

Türkiye’nin Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan biyocoğrafik bölgeleri arasında olması; topoğrafik, jeolojik ve iklimsel çeşitliliğinin olması, zengin flora ve fauna elementlerini barındırmasını sağlamıştır. Kelebek türleri açısından da bölgedeki en zengin ülkelerden biridir ve neredeyse Avrupa Kıtası’ndaki tür sayısı kadar çeşitlilik içerir. Avrupa’da 500 civarında kelebek türü yayılış gösterir (Karsholt ve Razowski, 1996; Tshikolovets, 2011; Wiemers vd., 2018). Türkiye’de ise şimdiye kadar 9 familya (aile) içerisinde 413 kelebek türü bulunmuştur (Hesselbarth vd., 1995; Koçak ve Kemal, 2018; John vd., 2018; 2020) (Şekil 4).

Türkiye’de Libytheidae, Danaidae ve Riodinidae familyaları 1 türle temsil edilirken Lycaenidae ve Nymphalidae gibi familyalardaki tür sayısı oldukça fazladır (Şekil 4) ve bu familyalardaki bazı türlerin ayrımı özellikle belirli cinslerde (örneğin Melitaea ve Pieris gibi) morfolojik yapıları çok benzer olduğundan oldukça zordur. Bu nedenle, kelebek turizmi gözlemcileri için türlerin ayırt edilmesinde kullanılacak arazi rehber kataloglarının olması büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Kelebeklerin sınıflandırılmasında özellikle morfolojik (şekilsel) ve genetik (kalıtsal) yapılar kullanılır. Örneğin Pieridae familyasının üyeleri çoğunlukla beyaz ve sarı tonlarındaki renkleri içerirken, Satyridae ve Nymphalidae familyaları çoğunlukla kahverengi-turuncu tonlarındaki türleri kapsamaktadır (Şekil 5).

Türkiye’nin kelebeklerinin tespiti ile ilgili ilk çalışmalar, yabancı araştırmacılar tarafından, ulaşımın daha kolay olmasından dolayı sahil şeridinde başlamış, sonrasında iç kısımlara uzanmıştır. Türkiye’nin kelebekleri konusunda Cramer (1779-1782) tarafından yapılan “Uitlandsche Kapellen” adlı ilk çalışmada, İstanbul ve İzmir illerinden Ağaç Esmeri (Kirinia roxelana), Anadolu Yırtıkırtığı (Poligonia egea), Küçükatesgüzeli (Lycaena hyllus), Beneklibakırgüzeli (Lycaena phlaeas) türleri verilmiştir. Daha sonra sırasıyla Zeller, Lederer ve

Staudinger gibi yabancı araştırmacılar ülkemizde önemli çalışmalar yürütmüşlerdir (Seven, 2010). Hesselbarth vd. (1995), Türkiye kelebeklerinin tespiti konusunda çalışmalar yayınlamışlardır. Sonrasında, yerli araştırmacıların da (bknz. Koçak ve Kemal, 2018) katkılarıyla birçok lokasyonla ilgili kayıtlar ve veriler sunulmuştur. Türkiye kelebekleri için son güncel kontrol listesi ise Koçak ve Kemal (2018) tarafından yayımlanmıştır.

Şekil 4. Türkiye'deki Kelebek Tür Sayılarının Familyalara Göre Dağılım Grafiği

Şekil 5. Bazı kelebek familyalarındaki renklenmelere örnekler, a. Büyük Beyazmelek (Pieridae: Pieris brassicae), b. Sarı Ayaklı Nimfalis (Nymphalidae: Nymphalis xanthomelas), Fotoğraflar: E. Seven

Avrupa'daki önemli kelebek alanlarının belirlenmesinde, Van Swaay ve Warren (1999) kapsamlı bir temel oluşturacak bir araştırma yapmışlardır ve 21 milyon hektardan fazla bir alanı kaplayan (Avrupa'nın yüzölçümünün %1,8'i), 37 ülke ve üç takımada toplam 431 "Önemli Kelebek

Alanı” belirlemişlerdir. Türkiye’de de önemli bitki alanları ve doğa alanlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Özhatay, Byfield ve Atay, 2005; Eken, Bozdoğan, İsfendiyaroğlu, Kılıç ve Lise, 2006). Bu alanların, bitki türleriyle beslenen kelebekler için tür çeşitliliği bakımından önemli oldukları düşünülmektedir.

Türkiye, diğer fauna ve flora elementlerinde olduğu gibi kelebek türleri bakımından da çok zengin bir konumdadır. Birçok alan ve güzergâh, kelebek gözlemciliği için uygun potansiyel oluşturur. Kelebek gözlemciliği ile ekoturizmin geliştirilmesi, gelir düzeyinin artırılması ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik kazançlar sağlamak mümkündür. Örneğin, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nun desteğiyle, “Kendi Kelebeğini Keşfet” adıyla başlatılan bir projede; Adana’nın Saimbeyli ilçesinin, 160 kelebek türünü barındırdığı tespit edilmiş, bölgeye endemik bir tür olan Çokgözlü Teresamavisi’ne (*Polyommatus theresiae*) dikkat çekilerek, alan önemli niş turizm merkezi haline getirilmiştir (<https://www.gelecekturizmde.com>).

Avrupa’da farklı canlı gruplarına yönelik gözlemcilik, turizm faaliyetleri kapsamında yaygın olarak yapılmaktadır. Teşhis kataloglarının bulunması, bu konuda ilgi sahibi kişilerin işini ciddi anlamda kolaylaştırmakta ve artmasını sağlamaktadır. Bu katalogların ülkeye özgü türleri barındırması ve türlerin hangi aylarda nerede gözlemlenebileceğini konusunda yol göstermeleri, gözlemciliğin en elzem konularından biridir. Ancak Türkiye’ye özgü farklı canlı gruplarına ait teşhis kitabı sayısı çok az (çoğu kuş türleriyle ilgili) ve genellikle yabancı dillerdeki katalogların Türkçeye çevrilmiş halleridir. Bu açığı kapatmak için doğa koruma alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan ve 2004 yılından beri faaliyet gösteren Doğa Koruma Merkezi, 2018-2019 yılları arasında, “Türkiye’nin Kelebekleri Arazi Rehberi Projesi”ni hayata geçirmiştir. Kelebek gözlemciliği konusunda, Türkiye’deki kelebeklerle ilgili arazide kullanılabilir ve tanımlama için önemli bilgileri içeren ayrıntılı bir katalog (Baytaş, 2019) hazırlanmıştır. Ayrıca, “Türkiye Kelebekçi Ağının Oluşturulması”, “Selçuklu’nun Kelebekleri” ve “Türkiye’nin Kelebekleri Arazi Rehberi” gibi projeler yürütülmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte, Karaçetin vd. (2011), Türkiye’deki Kelebeklerin Kırmızı Kitabı adlı çalışmalarında, IUCN kırmızı liste sınıflarını, ölçütlerini ve kullanma rehberlerini dikkate alarak hem koruma önceliklerinin belirlenmesinde kullanılacak hem de doğaseverlerin ülkemizdeki biyolojik çeşitliliğin durumunu anlamalarına yardımcı olacakları, Türkiye’deki kelebeklerin kırmızı listesini oluşturmuşlardır. Ayrıca, nadir, endemik veya tehlike altındaki türleri barındıran ve koruma önceliği olan “Türkiye’nin Öncelikli Kelebek Alanları” ile ilgili derleme bilgiler vermişlerdir. Bu çalışma türlerin korunması konusunda bazı veriler oluştursa da Avrupa kelebekleriyle ilgili öne sürülen koruma yöntemleri ve kapsamının aynen Türkiye kelebekleri için uygulanmaya çalışılması, kendine özgü coğrafik, topoğrafik, iklim ve bitki örtüsüne sahip Türkiye için bazı uyumsuzluklar ortaya çıkarabilir.

Türkiye’de kelebek gözlemciliği son zamanlarda ciddi anlamda popüler hale gelen, değişen yaş aralıklarının ve farklı meslek gruplarının ilgi duymaya başladığı bir alan olmaya başlamıştır. Bu bağlamda çoğunlukla amatör kelebek gözlemcileri tarafından, internet sayfaları da oluşturulmuştur: Türkiye’nin Kelebekleri (Kelebek-Türk, 2020), Türkiye’nin Anonim Kelebekleri (Trakel, 2020), Türkiye Kelebek Gözlemcileri ve Fotoğrafçıları Topluluğu (AdaMerOs-Kelebek Türkiye, 2020) bunlara örnek gösterilebilir. Bu internet sayfalarında amatör gözlemciler tarafından fotoğraflanan kelebek resimleriyle birlikte, türlerin yayılış alanları, uçuş tarihleri ve bazı biyolojik, ekolojik bilgileri dışında kelebek tanım kartlarına (Trakel, 2020) da ulaşmak mümkündür.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Özel ilgi turizmi kapsamında ele alınan kelebek gözlemciliği turizmine ilgi son yıllarda artış göstermektedir. Kelebek çeşitliliği, turizm ürün çeşitliliği ve gelişimi için potansiyel kaynaklardan biridir. Kelebek potansiyelinin büyüklüğünün sürdürülebilir bir turizm endüstrisinde, turizm ürünlerini çeşitlendirilmesine ve gelişimine katkılar sunacağı düşünülmektedir. Kelebekler de tıpkı diğer yaban hayatı turizm değerleri gibi destinasyon gelişiminde önemli bir potansiyele sahiptir ve destinasyonlardaki turistik aktivitelerin çeşitlendirilmesinde kullanılabilir.

Avrupa'da önemli kelebek alanlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar son yüzyılda başlamış olsa da önemli gelişmeler sağlanmıştır (Van Swaay ve Warren, 1999). Türkiye'de bazı derleme ve dolaylı çalışmalar dışında (Özhatay vd., 2005; Eken vd., 2006; Karaçetin vd., 2011), önemli kelebek alanlarının belirlenmesi konusunda henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Kelebek türleri için önemli alanların ve destinasyonların en kısa zamanda belirlenmesi ile bu alanlarda hem türlerin korunması konusunda hem de alternatif turizm kollarının gelişmesine katkılar sunulacaktır.

Kelebek gözlemciliğinde arazi rehber kitaplarının önemi büyüktür. Bu kitaplar, her ne kadar yaygın ve ortak türleri barındırsa da ülkelere özgü endemik türleri içeren, türün hangi zaman diliminde nerede bulunacağıyla ilgili kaynaklar, gözlemcilere yol gösterecek en önemli materyallerdir. Bu nedenle, Türkiye'ye özgü arazi rehber kaynaklarının sayısının artması ve bu konudaki çalışmaların hız kazanması ve desteklenmesi gerekmektedir. Arazi rehber kitaplarıyla ilgili Türkiye'de son yıllarda çalışmalar yürütülse de (Baytaş, 2019) maalesef henüz istenilen seviyede değildir. Bu konudaki kaynakların artması, kelebek gözlemciliğine meraklı kişilerin de artmasını sağlayacaktır.

Biyolojik zenginliklerin belirlenmesi ve korunması üzerinde hassasiyet gösterilmesi elzemdir. Her ülkenin iklimi ve bitki örtüsü kendine özgüdür. Türkiye'de tehlike altında olan ve korunması gereken kelebek türlerinin kırmızı kitaplarının güncellenmesi (Koçak ve Seven, 1998; Karaçetin vd., 2011), ülkeye özgü kriterlerin değerlendirilerek ve bu konuda daha kapsamlı çalışmalar yürütülerek hazırlanması gerekir. Böylece, kelebek gözlemciliğinde ve fotoğrafçılığında daha değerli görülen nadir, endemik ve tehlike altındaki türlerin korunmasıyla, kelebek gözlemciliğinin sürekliliğini sağlanacaktır.

Her ne kadar türlerin doğal ortamlarında gözlemlenmesi daha çok yapılırsa da kelebek bahçelerinin de turizm açısından alternatif seçenekler oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kelebeklerin yaşam döngüleri konusunda daha kolay eğitim ve gözlemlerin yapıldığı bu bahçeler, aynı zamanda türlerin fotoğraflanmasında da kolaylık sağlamaktadır. Bu açılardan Türkiye'de belirlenecek uygun lokasyonlara yapılacak kelebek bahçelerinin, kelebek gözlem turizmine ilgiyi arttıracığı düşünülmektedir.

Kelebek gözlemciliği sürecinde türlerin korunması ve korumalı alanlarda turizmin planlanması ve yönetimi oldukça önemlidir. Bunlar, uygulama için yeterli kaynaklara sahip etkili mevzuatın desteklenmesi, korunan alanlarda ulusal politikaların oluşturulması ve turizmin yönetimi ve her korunan alan için bir yönetim planının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için turizm planlayıcıları, kamu yöneticileri, kelebek alanında çalışan biyologlardan destek alınabilir.

Kelebek gözlemciliği sırasında çok fazla donanımsal materyale ihtiyaç olmadığından alternatif turizmin diğer türevlerine göre (örneğin kuş gözlemciliği) daha kolay yürütülebilir. Kuş gözlemciliğindeki gibi kapsamlı, uzaktan çekim yapabilecek, pahalı fotoğraf makinelerine, yakın odaklı dürbünlere ve tür tespiti için kullanılacak ses kayıt cihazları gibi materyallere gerek duyulmamaktadır. Kelebekler, kuşlara göre daha yavaş hareket eden canlılar olduklarından

fotoğraflanmaları çok daha kolaydır ve bu sayede gelecekte çok daha fazla meraklının dahil olacağı bir potansiyel oluşturmaktadır. Ayrıca kelebek türlerin nesillerini sürdürmelerinde (üreme dönemlerinde), kuşlara göre çok daha az hassas olmaları da avantaj sağlamaktadır.

Türkiye’de alternatif eko-turizm rekreasyon faaliyetlerinden olan kelebek gözlemciliği, dikkat çeken bir alan olmaya başlamıştır. Bu konuda, fotoğraflanılan kelebeklerin sunulduğu internet sayfaları bünyesinde topluluklar ve forumlar oluşturulmuştur (AdaMerOs-Kelebek Türkiye, 2020; Kelebek-Türk, 2020; Trakel, 2020). Kelebek fotoğrafı çekme teknikleri gibi bilgilere de yer veren ve özel ilgi turizmi kapsamındaki kelebek gözlemcilerine yol gösterecek açıklamalar yapan bu tür sayfalar teşvik edici unsurlar olacaktır.

Türkiye’de daha çok özel ilgi turizmi ile bireysel yapılan bu tür faaliyetler için genel kapsamda çalışmalar yürüten doğa dernekleri dışında, kelebek gözlemcilerine özgü işletmeler/dernekler kurulabilir. Bu sayede programlı bir şekilde, rehber eşliğinde, kişiye özgü turlar düzenlenerek gözlemcilerin fotoğraf çekmesi ve kelebek türlerinin uçuş periyotları, popülasyon yoğunlukları, yaşam alanları ve yaşam döngüleri gibi konuların yanı sıra kelebeklerin fotoğraflamasında kullanılacak yöntemler ile ilgili de detaylı bilgi edinmeleri sağlanabilir.

Turist davranışlarının ve profillerinin doğaya zarar vermeyen çevre bilinci ile yeniden şekillendiği günümüzde, kelebek gözlemciliği turizminin ön plana çıkarılarak, kırsal kalkınmaya da katkıda bulunulabilir. Kelebek gözlemciliği ile eko-turizmin geliştirilmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile zengin doğal alanlar içeren kırsal kesimlerin turizm gelir düzeyinin artması sağlanabilir.

Günümüzde etkisini sürdüren Covid-19 salgının turist davranışlarında değişikliğe yol açacağı ve yeni alışkanlıklar kazandıracağı öngörülmektedir. Kitle turizmin yapısı düşünüldüğünde, riskin devam ediyor olması ve kalabalık gruplardan uzak durma hassasiyetinin daha bireysel ve butik turlara diğer bir deyişle alternatif turizm türlerine yönelimi arttıracığı düşünülmektedir. Kalabalıktan kaçış ve fiziksel mesafe duyarlılığı, daha az nüfusun olduğu kırsal alanlara da talebi arttıracaktır (Aydın ve Doğan, 2020). Bu açıdan da doğal alanlarda, kalabalık kitlelerden uzak, küçük gruplarla yapılan kelebek gözlemciliği ve fotoğrafçılığı gibi alternatif turizm çeşitlerinin de gelecekte çok daha popüler hale geleceği öngörülmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de kelebek gözlemciliği turizmine yönelik araştırmalar çok sınırlı kalmıştır. Özellikle Avrupa ve Asya’da kelebek gözlemciliği turları düzenlense de kelebek gözlemcilerinin profili, tipolojisi ve tercih nedenleri gibi konularda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu bakımdan daha çok kuş gözlemciliği endüstrisinin deneyiminden faydalanılmaktadır (Lemelin, 2007). Bununla birlikte, kuş gözlemciliği turizmi ile ilgili daha ayrıntılı çalışmalar yapılmış olsa da kelebek gözlemciliği yeni ve önemli potansiyeli olan bir konudur.

KAYNAKÇA

AdaMerOs Kelebek Türkiye. (2020). *Türkiye Kelebek Gözlemcileri ve Fotoğrafçıları Topluluğu*. <http://www.adamerkelebek.org> [Erişim Tarihi: 08.05.2020].

Arluke, A. and Sanders, C. R. (1996). *Regarding Animals*. Philadelphia: Temple University Press.

Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1): 93-115.

Baytaş, A. (2019). *Türkiye’nin Kelebekleri; Arazi Rehberi*. Pamukkale-Denizli: DKM Yayınları.

- Belicia, T. X. Y. and Islam, M. S. (2018). Towards a Decommodified Wildlife Tourism: Why Market Environmentalism is not Enough for Conservation, *Societies*, 8(3): 59.
- Caudill, J. (2003). *2001 National and State Economic Impacts of Wildlife Watching*, Report 2001-2. Arlington: US Fish and Wildlife Service.
- Caudill, J. and Laughland, A. (1998). *1996 National and State Economic Impacts of Wildlife Watching*, Report 1996-1. Arlington: US Fish and Wildlife Service.
- Choudhury, K., Kakati D., Ghosh S., Singha H. and Kalitas, J. (2019). Status of Butterflies and Its Tourism Potential in Manas Biosphere Reserve. Biodiversity of Northeast India Status of Butterflies Proc. Nat. Sem, AVC Conferans Paper: India.
- Cramer, P. (1779-1782). *De uitlandsche Kapellen voorkomende in de drie Waereld-Deelen Asia, Africa en America*. Utrecht en Amsterdam.
- Çelik, D. (2018). Determination of the Most Suitable Ecotourism Activities with the Analytic Hierarchy Process: A Case Study of Balamba Natural Park, Turkey, *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(4): 4329-4355.
- Çelik, P. and Topsakal, Y. (2017). Butterfly Watching in Turkey within the Scope of Alternative Tourism, Innovation and Global Issues in Social Sciences Congress, Patara Antique City Parliament Building, April 27-29, Antalya.
- Diamond, J. (2018). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Eagles, P. F. J., McCool, S. F. and Haynes, C. D. (2002). *Sustainable Tourism in Protected Areas*. Gland: IUCN.
- Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, D. T. ve Lise, Y. (Editörler) (2006). *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları*. Ankara: Doğa Derneği.
- Fennell, A. D. (2015). *Ecotourism*. London and Newyork: Routledge.
- Glassberg, J. (1993). *Butterflies Through Binoculars*. New York: Oxford University Press.
- Gonzalez, D., Pinto, L., Sousa, D., Oliveira, I. and Oliveira, P. S. (2017). Butterfly Species Richness and Diversity on Tourism Trails of Northeast Portugal, *Journal of Entomological Science*, 52(3): 248-260.
- Gross, L. (2014). For the Monarch Butterfly, a Long Road Back. *New York Times*, New York.
- Gullan, P. J. and Cranston, P. S. (2012). *The Insects an Outline of Entomology*. Australia: Wiley-Blackwell.
- Hesselbarth, G., von Oorschot, H. and Wagener, S. (1995). *Die Tagfalter der Türkei*. 1-3. Bochum, Germany.
- IUCN. (2020). International Union for Conservation of Nature. <https://www.iucn.org/> [Erişim Tarihi: 03.05.2020].
- John, E., Başbay, O. and Seven, E. (2018). *Pontia Glaucanome Klug, 1829 (Lepidoptera: Pieridae, Pierinae): A Preliminary Note on the Species' First Recorded Presence in Turkey*, *Entomologist's Gazette*, 69: 64.
- John, E., Başbay, O., Seven, E. and Kaymaz, N. (2020). *Pontia Glaucanome Klug, 1829 (Lepidoptera: Pieridae, Pierinae) in South-Eastern Turkey: Confirmation of Breeding Populations, with Notes on the biology of early stages and on a species of the larval parasitoid*

Hyposoter Förster, 1869 (Hymenoptera: Ichneumonidae, Campopleginae), *Entomologist's Gazette*, 71(1): 27-44.

<http://www.texasbutterflyfestival.com> [Erişim Tarihi: 03.05.2020].

<http://www.naba.org/nababp.html> [Erişim Tarihi: 03.05.2020].

<https://www.gelecekturizmde.com/kendi-kelebegini-kesfet/> [Erişim Tarihi: 08.05.2020].

Karaçetin, E., Welch, H. J., Turak, A., Balkız, Ö. ve Welch, G. (2011). *Türkiye'deki Kelebeklerin Koruma Stratejisi*. Ankara: Doğa Koruma Merkezi.

Karaçetin, E. and Welch, H. J. (2011). *Türkiye'deki Kelebeklerin Kırmızı Kitabı*. Ankara: Doğa Koruma Merkezi. 125 Erişim: [www.dkm.org.tr]

Karsholt, O. and Razowski, J (Editörler) (1996). *The Lepidoptera of Europe. A Distributional Checklist*. Stenstrup: Apollo Books.

Kaufman, K. (2003). *Butterflies of North America*. Stenstrup: Thomas Allen & Son Limited.

Kelebek-Türk. (2020). Türkiye'nin Kelebekleri. <https://www.kelebek-turk.com> [Erişim Tarihi:08.05.2020].

Kellert, S. R. (1996). *The Value of Life*. Washington, DC: Shearwater Books.

Kemal, M., Koçak, A. Ö. and Seven, E. (2010). Occurrence of *Colotis fausta* in South East Turkey (Lepidoptera, Pieridae), *Cesa News*, 61: 2-8.

Koçak, A. Ö. and Seven, S. (1998). A Tentative List of the Threatened Butterflies in Turkey, *Cent. ent. Stud., Misc. Pap.* 52: 3-8.

Koçak, A. Ö. and Kemal, M. (2018). A Synonymous and Distributional List of the Species of the Lepidoptera of Turkey. *Centre for Entomological Studies Memoirs* 8: 1-487.

Koh, L. P. (2007). Impacts of Land Use Change on South-east Asian Forest Butterflies: A Review, *J. Appl. Ecol.* 44: 703-713.

Kurnianto, A. S., Wafa, I. Y. Alifianto, F. and Kurniawan, N. (2016). The Potential of Butterflies in Tourism Diversification Product: Case Study at Coban Rais Waterfall, Batu, East Java, *Journal of Indonesian Tourism and Development Studies*, 4(3): 115-122.

Laurent, E. L. (2000). Children, 'Insects' and Play in Japan. İçinde; A. L. Podberscek, E.S. Paul ve J.A. Serpell (Editörler) *Companion Animals and Us* (ss. 61-89). New York: Cambridge University Press.

Lemelin, R. H. (2007). Finding Beauty in the Dragon: The Role of Dragonflies in Recreation and Tourism, *Journal of Ecotourism*, 6(2): 139-145.

Lemelin, R.H. (2013). *The Management of Insects in Recreation and Tourism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lemelin, R. H. and Lopez, P. F. J. (2019). Orange, black, and a little bit of white is the new shade of conservation: the role of tourism in Monarch Butterfly Conservation in Mexico, *Journal of Ecotourism*, DOI: 10.1080/14724049.2019.1656726.

Miller, R. K. and Washington, K. (2009). Birding & Butterflying. In; Richard K. Miller (Editors) *Travel & Tourism Market Research Handbook* (ss. 115-117).

Mitchell, F. L. and Lasswell, J. L. (2005). *A Dazzle of Dragonflies*. Stephenville, T X: Texas A&M University Press.

- New, T. R. (1997). *Butterfly Conservation* (2nd Edition). New York, NY: Oxford University Press.
- Newland, D., Still, R., Swash, A. and Tomlinson, D. (2015). *Britain's Butterflies: A Field Guide to the Butterflies of Britain and Ireland*. Third Edition (WILDGuides), Paperback.
- Odabaşı, Y. (2004). *Postmodern Pazarlama*. İstanbul: MediaCat Yayıncılık.
- Özhatay, N., Byfield, A. ve Atay, S. (2005). *Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı*. İstanbul: WWF, Turkey.
- Pang, S. T., Sayok, A. K. and Jenang, M. (2016). Diversity of Butterflies on Gunung Serambu, Sarawak, Malaysia. İçinde; Das I, Tuen A.A. (Editörler) *Naturalists, Explorers and Field Scientists in South-East Asia and Australasia* (ss. 197-213). Switzerland: Springer International Publishing.
- Pelham, J. P. (2020). *A Catalogue of the Butterflies of the United States and Canada*. Denver Museum of Natural History. Denver, Colorado, United States.
- Quinn, M. and Klym, M. (2009). *Texas Parks and Wildlife: An Introduction to Butterfly Watching*. Texas.
- Samways, J. M. (2005). *Insect Diversity Conservation*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Seven, E. (2010). Şirvan (Siirt) Papilionoidae ve Hesperioidea Ekolojisi ve Faunası Üzerine Araştırmalar. *Priamus Supp.*, 20, 1-120.
- Sparrow, H. P., Sisk, T. D., Ehrlich, P. R. and Muray D. D. (1994). Techniques and Guidelines for Monitoring Neotropical Butterflies, *Conservation Biology*, 8: 800-809.
- Surat, H., Yılmaz, H. ve Surat, B. Z. (2015). Yusufeli ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Kullanım Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 34: 61-88.
- Tolman, T. and Lewington, R. (2008). *Collins Butterfly Guide. The most complete guide to the butterflies of Britain and Europe*. London: HarperCollins.
- Trakel. (2020). Türkiye'nin Anonim Kelebekleri. <http://www.trakel.org> [Erişim Tarihi: 08.05.2020].
- Trauer, B. (2006). Conceptualizing Special Interest Tourism-Frameworks for Analysis, *Tourism Management*, 27(2): 183-200.
- Tshikolovets, V. V. (2011). *Butterflies of Europe and the Mediterranean Area*. Pardubice: Tshikolovets Publications.
- UNWTO. (2015). *Towards Measuring the Economic Value of Wildlife Watching Tourism in Africa*; UNWTO: Madrid, Spain.
- Urry, J. (2009). *Turist Bakışı*. (Çeviren, Tataroğlu, E. and Yıldız, İ.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Uygun, M. (2015). *Mekân Yaratma ve Tüketici Deneyim Yönetimi, Deneyim Mekanı olarak Alışveriş Merkezleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Valentine, P. and Birtles, A. (2004). *Wildlife Watching (Wildlife Tourism Impacts, Management and Planning)* (Edited by Karen Higginbottom) Australia: Common Ground Publishing Pty Ltd.
- Van Swaay, C. A. M. and Warren, M. S. (1999). Red Data Book of European Butterflies (Rhopalocera). *Nature and Environment*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, No. 99.
- Van Nieuwerkerken, E., Kaila, L., Kitching, I., Kristensen, N. P., Lees, D., Minet, J., Mitter, J., Mutanen, M., Regier, J. and Simonsen, T. (2011). Order Lepidoptera Linnaeus, 1758. *Zootaxa* 3148: 212-221. <http://www.mapress.com/zootaxa/2011/f/zt03148p221.pdf>

Van Swaay, C., Collins, S., Dusej, G., Maes, D., Munguira, M. L., Rakosy, L., Ryrholm, N., Sasic, M., Settele, J., Sasic, M., Settele, J., Thomas, J. A., Verovnik, R., Verstrael, T., Warren, M., Wiemers, M. and Wynhoff, I. (2012). Dos and Don'ts for Butterflies of the Habitats Directive of the European Union, *Nature Conservation*, 1: 73-153.

Wiemers, M, Balletto, E, Dincă, V, Fric, Z. F., Lamas, G., Lukhtanov, V., Munguira, M.L., van Swaay, CAM, Vila, R., Vliegthart, A., Wahlberg, N. and Verovnik, R (2018). An Updated Checklist of the European Butterflies (Lepidoptera, Papilionoidea), *ZooKeys*, 81: 9-45.

Woods, B. (2000). Beauty and the Beast: Preferences for Animals in Australia, *Journal of Tourism Studies*, 11: 25-35.